

ALOIZ BENAC

*Centar za balkanološka ispitivanja
Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
6. novembra br. 7, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina*

NAPOMENE UZ PROBLEMATIKU PRAHISTORIJSKE NEKROPOLE U BEZDANJAČI

UDK 903. "636/638" (429.24)

Izvorni znanstveni rad
Posvećeno Ružici Drechsler-Bižić
povodom 70. obljetnice života

U ovom radu autor iznosi nekoliko napomena vezanih za problematiku nekropole srednjeg i kasnog brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina u Lici. Svoja razmatranja veže u prvom redu uz pogrebni ritus i religiju prahistorijskih ljudi tog područja.

Nema nikakve sumnje da je brončanodobna nekropola u Pećini Bezdanjači kod Vrhovina u Lici jedan od izuzetno značajnih fenomena u sferi kulta mrtvih i duhovnog života prahistorijskih ljudi u tom dijelu Balkana. Njeno otkrivanje, iztraživanje i izučavanje arheološka znanost duguje Ružici Drechsler-Bižić, kojoj u znak priznanja i zahvalnosti posvećujem ove svoje napomene.

Osim same Ružice Drechsler-Bižić¹, problemom velike nekropole u Bezdanjači bavili su se u stanovitom opsegu Borivoj Čović i Zdravko Marić, te i neki drugi stručnjaci. Dakako, takav arheološki lokalitet morao je privlačiti pažnju prahistoričara, osobito onih koji se bave brončanodobom.

Nekropola u Bezdanjači ima dva kronološka horizonta: stariji - srednje brončano doba (Br C / D) i mlađi - kasno brončano doba (Br D / Ha A). S obzirom na takvo datiranje, R. Drechsler-Bižić označava period trajanja nekropole kao protoilirsku fazu². U isto vrijeme ona naglašava da je prethodni period, koji naziva predilirsko doba, relativno slabo poznat³. Sve to znači da japodski teritorij i Japode ona ubraja među šire ilirske teritorije i zajednice.

1. R. Drechsler-Bižić. *Époque préhistorique et protohistorique en Yougoslavie*. Beograd, 1971, 90; ista: Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* (Zagreb), 3.s., 12-13/1979-80, 27-70; ista: Srednje brončano doba u Lici i Bosni. *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, II. Sarajevo, 1983.

2. R. Drechsler-Bižić, *op.cit.* 1979/80, 43.

^a *Mem.* Sahranjivanje na centralnoj japodskoj teritoriji - noviji rezultati. Sahranjivanje kod Ilira. Beograd, 1979, 277.

Zdravko Marić se, uz obradu japodskih nekropola u dolini Une, osvrće i na područje Like pa razmatra odnose Una - Lika kao posebne dijelove japodskog teritorija. Za formiranje japodske kulture Z.Marić uzima u obzir jednu autohtonu bazu i drugu koju pripisuje nosiocima kulture polja sa žarama (UK). Taj supstrat bi, prema njegovome mišljenju, mogli biti Prailiri, vjerojatno srodni Praliburnima⁴.

Borivoj Čović nastanak nekropole u Bezdanjači datira na kraj jednog još potpuno nerasvijetljenog perioda, koji je prethodio formiranju Japoda. "*Ne možemo ga, stoga, još smatratijapodskim*". Taj autor, dakle, ne govori ni o Predilirima ni o Protoilirima ili Prailirima, nego samo o narodu koji prethodi formiranju japodskih zajednica. Još na prvom ilirskom simpoziju B.Čović je, s relativno dobro fundiranim argumentima, ograničio središnji ilirski teritorij⁵. Tada je prihvaćeno stanovište da Japodi, Liburni i Histri ne pripadaju tom teritoriju, odnosno ne pripadaju ilirskim zajednicama u užem smislu tog pojma. Poslije je to gledište prihvatila većina stručnjaka.

Kada se ovako postave činjenice, čini mi se da kulturne grupe koje su prethodile formiranju japodskih zajednica ne bi trebalo miješati s Predilirima ili Protoilirima. Mogli bi to biti samo Predjapodi ili Protojapodi, koji su prethodili formiranju japodskih zajednica na prijelazu II/I. tisućljeća ste.

Analizirajući keramičke nalaze u Bezdanjači, R.Drechsler-Bižić ukazuje na dvojne značajke tih nalaza. Tako bijedan dio keramičke robe iz Bezdanjače značio regionalnu grupu iz srednjeg i kasnog brončanog doba na prostoru od srednjeg Podunavlja do zapadnih karpatskih područja, dok bi drugi dio bio srodan s protoilirskim tipovima keramike na širem području južno od Save, posebno s građinama srednje i jučne Bosne. Dakako, i ona ne propušta da upozori na utjecaj kulture polja sa žarama sa sjevera⁷.

B.Čović u većoj mjeri razdvaja stariju i mlađu fazu u Bezdanjači. Ta starija bi, prema njegovoj ocjeni, mnogim nitima bila povezana s Dalmacijom, središnjom i južnom Bosnom, Hercegovinom i Crnom Gorom, a mlađa bi pripadala panonskim plemenima kasnog brončanog doba⁸. On, dakle, pretpostavlja određenu smjenu stanovništva, a ne samo značajnije kulturne utjecaje. Treba, međutim, reći da u Lici tada, a i kasnije, u pogrebnom ritusu prevladava inhumacija, što ne bi odgovaralo toj novoj populaciji.

Ako se prihvati analiza R.Drechsler-Bižić, a ona je prilično uvjerljiva, onda ta analiza pridonosi razdvajanju centralnog Ilirskog područja od pedjapodskog, odnosno protojapodskog teritorija u kultunom pogledu. I kada Z.Marić, među svojim primarnim zaključcima uznastoji na jedinstvenoj (doduše ne i homogenoj) liburnsko-japodsko-histarskoj oblasti, u kojoj se zapaža potpuni manjak oružja u grobovima⁹, obrisi razdvajanja te oblasti od onih koje pripadaju ilirskim zajednicama u užem smislu dobiva realne konture

Treća napomena odnosi se na sam pogrebni ritual.

4. Z.Marić. Die japodische Nekropolen im Unatal. *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina* (Sarajevo), Bd.I, Heft A/1971,77.

5. B.Čović. *Od Butmira do Ilira*. Sarajevo, 1976,135.

6. Idem. Osnovne karakteristike materijalne kulture Ilira na njihovom centranom području. *Simpozijum o*

teritorijanom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba, Sarajevo, 1964,96-111.

7. Drechsler-Bižić, *op.cit.* 1979,180.

8. B.Čović, *op.cit.* 1976,136.

9. Z.Marić, *op.cit.* 1971,68-69.

Čovjek, doista, postaje začuđen s koliko su pažnje i obrednih pojedinosti pokopani umrli u pećini Bezdanjači. To se odnosi na komplicirano spuštanje mrtvaca niz pećinski otvor, pripremu za ukop, polaganje u prirodna udubljenja u glavnoj, potpuno mračnoj, pećinskoj sali, prinošenje žrtve na pojedinačnim i zajedničkom ognjištu-žrtveniku, stavljanje posuda s poputbinom kraj uzglavlja, posebno žrtvovanje jelena ili srne itd. Sve je to detaljno opisala, odnosno rekonstruirala u svom glavnom izvješću o nalazima u Bezdanjači R.Drechsler-Bižić¹⁰.

Nema gotovo nikakve sumnje da je takav način ukopa mrtvih u pećini posljedica duže tradicije u kraškom području zapadnog Balkana i susjednih prialpskih područja. Već je B.Čović istakao da neka od pećinskih počivališta mrtvih duž jadranske obale pripadaju još neolitičkom dobu, ali da je to u Bezdanjači, bez sumnje, najimpresivnije¹¹. U tom smislu je prikladno da sada spomenemo odgovarajuće sahrane u Ajdovskoj jami, koje je Josip Korošec kulturno i kronološki uvrstio u okvir lengvelske grupe s kraja neolitika¹². Kasnija iskopavanja M.Uršiča pružila su neke nove podatke¹³, a Paola Korošec je onda cjelovito ocijenila sve nalaze¹⁴. Ona smatra da je Ajdovska jama imala kulturnu namjenu i da je bila korištena kao počivalište mrtvih. Po svemu sudeći izgleda da su mrtvac i u toj jami ležali u potpunoj tami. I tamo su nađena posebna ognjišno-žrtvenište mjesta, keramika za poputbinu, a mrtvac su polagani na zemlju bez pokrivala (naziva ih neinhumiranim pokojnicima) itd. Kako nas to podsjeća na Bezdanjaču! Osim toga, na slovenskom tlu i okolnim područjima identificiranje veći broj pećina u kojima su bili otkriveni kosturi pokopani u prahistorijskom dobu¹⁵. Očito je da predjapodska nekropola u Bezdanjači slijedi jednu dugu tradiciju na područjima izvan ilirskih teritorija.

Čini mi se da se problematika pogrebnog rituala u Bezdanjači ovim ne iscrpljuje. Postavlja se, naime, pitanje da li ta nekropola pripada stanovnicima nekog naselja? I, kojeg naselja? Bilo bi veoma važno da se ta nekropola dovede u vezu s nekim istovremenim, odnosno odgovarajućim naseljem. Bilo bi to svakako - da tako kažemo - pravolinijsko rješenje. Postoje, međutim, i druge mogućnosti. Svim pokopanim mrtvacima u pećini Bezdanjači bila je posvećena približno ista pažnja. Nadaje se pitanje da li su svi oni pripadali samojednom naselju i u njemu imali ravnopravan društveni rang. Same pećinske sale su gotovo nepristupačne; to su prave katakombe. Kroz okomito formirani otvor spuštalo se u neki podzemni svijet, sa svim svojim misterijima i nepoznicama. Zbog toga bi se moglo pretpostaviti da je pećina Bezdanjača (dakle, pećina bez dna!) služila kao počivalište određenom sloju stanovništva šire okolice. Mogle su to biti ličnosti koje su obavljale posebne dužnosti u kultu ili u religijskim obredima tadanje, brončanodobne populacije u Lici. Dakako, to je samo jedna moguća pretpostavka, a buduća bi istraživanja tu neobičnu, impresivnu nekropolu trebala dovesti u svezu s odgovarajućim staništem, odnosno s jednim značajnijim naseljem. Ili, da se razmotri ta druga mogućnost, što bi bila jedinstvena pojava na tim i svim okolnim prostorima.

Cilj je ovih napomena, uz sav respekt prema dosadašnjim rezultatima, da se podstakne i konačno rješenje odnosa nekropole u Bezdanjači s odgovarajućim naseljem ili dajoj se odredi pravo mjesto u tom regionu Like.

10. R.Drechsler-Bižić, *op.cit.* 1979/80,28-32.

11. B.Čović *op.cit.* 1976 135

12. J.Korošec. Kulturne ostaline v Ajdovski Jami pri Nemški vas.. *Razprave SAZU* (Ljubljana), 3/153,45.

13. M.Uršič. Poročilo o raziskavah v Ajdovski jami pri Nemški vaši v letu 1966. (kao rukopis citira P.Korošec).

14. P.Korošec. Kult mrtvih v Ajdovski jami pri Nemški vasi. *Adriatica Prae-historica et antiqua*. Zagreb, 1970, 123-126.

15. P.Korošec. *Adriatica Prae-historica et antiqua*. Zagreb, 1970, 123-126.

RÉSUMÉ

REMARQUES SUR LA PROBLÉMATIQUE DE LA NÉCROPOLE PRÉHISTORIQUE A BEZDANJAČA

Pour la découverte et les recherches d'une nécropole très importante de l'âge du bronze dans la grotte Bezdanjača, la science archéologique doit remercier R.Drechsler-Bižić^{1,3}, à laquelle l'auteur, très reconnaissant, dédie ces remarques.

La plupart d'auteurs ont accepté actuellement l'opinion que les Iapodes n'appartiennent pas au cercle des communautés tribales illyriennes, au sens plus concret⁶. Pour cette raison, les objets découverts dans cette grotte et appartenant à l'âge du bronze moyen et récent, ne doivent pas être attribués aux Protoillyriens² ou aux Prélillyriens⁴, mais éventuellement aux certains Protoiapodes ou aux Préiapodes. Dans ce sens il faudrait corriger les évaluations faites jusqu'à présent.

Quoque, selon l'analyse de R.Drechsler-Bižić, une partie de céramique provenant de Bezdanjača, soit typologiquement apparentée aux objets provenant de la Dalmatie, de la Bosnie du sud, de l'Herzégovine et du Monténégro, beaucoup plus importantes sont les caractéristiques qui lient cette céramique au Bassin Danubien, c'est-à-dire à la culture des champs d'urnes à l'âge du bronze récent⁷⁻⁹. De cette manière, la nécropole à Bezdanjača contribue à la séparation des territoires illyriens de la région iapodienne-liburnienne-histrienne. Dans cette région, entre autre, on ne dépose pas les armes dans les tombes.

Enfin, l'auteur est d'accord avec la constatation que la manière d'inhumation à Bezdanjača est la conséquence d'une tradition plus longue dans les régions carstiques des Balkans occidentaux et des régions voisines préalpines (indique surtout les inhumations à Ajdovska jama en Sloveńie)¹⁰⁻¹⁵. Mais l'auteur pose la question à qui appartenait cette nécropole, si c'était seulement une agglomération et laquelle? Par rapport à cela il expose une supposition que la grotte de Bezdanjača a pu être utilisée par une région plus étendue pour l'inhumation d'une couche déterminée de population, par exemple des personnes importantes pour le culte, c'est à dire pour les rites religieux.

Rukopis primljen 24.VII.1991.
Rukopis prihvaćen 18.VIII.1991.